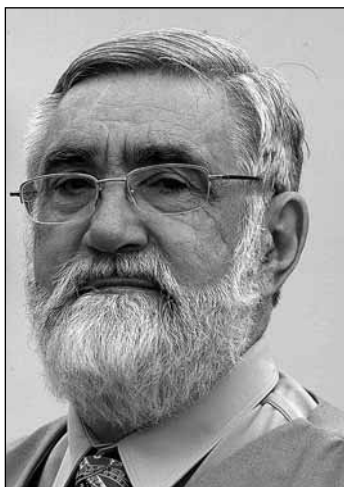

Szenti Tibor

író, etnográfus (Hódmezővásárhely, 1939. november 9.)

Eifert János felvétele

A kultúrába kapaszkodtam. Amikor kisiparoscsaládban megszülettem, Európa egy része már a második világháború poklában lángolt. Keserves éveket éltünk át. Egyik elbeszélésemben leírtam, hogy volt olyan nap, amikor anyám az utolsó üveg befőttet bontotta föl, és a meggyet szemenként osztotta szét a hattagú család között. Iskoláimmal is kínlódtam. Két évet járhattam katolikus néptanodába, amikor államosították. Állami általános iskolában folytathattam tanulmányaimat. 1954-ben kerültem a helyi Bethlen Gábor Állami Gimnáziumba. A falak között még ott lengett a szilenciumra ítélt Németh László szelleme, de róla beszélni sem volt ildomos. 1956-ban osztályonként fegyveres szakaszokat alakítottunk. Nekem egy első világháborús, „dióverőnek” csúfolt puska jutott. Szerencsére egyetlen lövést sem kellett leadni. 1958-ban azokban a napokban érettségiztem, amikor Nagy

Imrét és társait akasztották, de erről jóval később vettünk tudomást.

Mint magániparos gyermeke az E betűs társadalmi csoportba kerültem, amely csak egy fokkal volt jobb az X-esnél, ahová a háborús bűnösöket, nemeseket, osztályidegeneket sorolták. Nagy hibát követtem el. Nem volt kedvem tanulni, mert úgy gondoltam, nem veszem hasznát, ráadásul sok olyan tárgyat kellett volna elsajátítani, amelyről tudtam, hogy soha életemben semmi hasznát nem veszem. Helyette gyűjtöttem a könyveket – ma tizenkétezer kötet szorít ki a lakóterünkéből –, és volt olyan időszak, amikor egy télen kiolvastam Zola *Rougon-Macqart* sorozatát; másik évben az ókori klasszikusok, majd az orosz, azután a skandináv, olasz és amerikai irodalom következett. Legutoljára fedeztem föl a magyar költőket, és mint tiszta forrásból az életadó vizet ittam szellemüket; ezután Krúdy Gyula, Németh László, Illyés Gyula regényei és drámái sorjáztak előttem.

Hatással volt rám a vásárhelyi Galyasi Miklós múzeumigazgató és költő, Bibó Lajos író és az utóbbi húsz évben Péter László szegedi irodalomtörténész. A gimnáziumban – a matematikát kivéve – a természettudományok vonzottak. Nem véletlen, hogy az orvostudomány perifériáján negyvenhárom évet töltöttem, előbb kórházhigiénikusként, majd egészségnevelőként. Két világ nyílt meg előttem: egy humán művészi és egy reál tudományos. A hivatalos tanulástól függetlenül mindkettőben túlléptem azt a határt, amit az iskolák nyújtani tudtak. Valamiből viszont élni kellett, amelyhez szakképzettségre volt szükségem. Csakhogy mit kezdhettem volna egy közepes érettségi bizonyítvánnyal és a rossz származási besorolással?

Anyám református, apám katolikus volt. Engem vasárnaponként előbb a diákmisére vittek, azután a kálvinista istentiszteletre. Nemcsak a két nagy tör-

ténelmi vallásban szereztem jártasságot, de azt is megtanultam, hogy értelmes emberi élet nem létezhet hit nélkül, amelyhez két fogódzó létezik: Isten és az Ember. Érettségi után fölvételt nyertem Óbudán egy akkor induló egészségügyi szakiskolába. Akár Gorkij *Éjjeli menedékhelyére* kerültem volna. Olyan osztályidegen fiatalok kerültek ide, akiket más felsőoktatási intézményekbe nem vettek föl. Rendkívül pallérozott társaság verődött össze. Volt, aki több nyelven beszélt, mások hangszeren játszottak, kiválóan verseltek, sportoltak. Diákberlettel jártunk a később lebontott Nemzeti Színházba, az Állami Operaházba, és legnagyobb élményem az Erkel Színház színpadán előadott néhány Wagner-zenedráma volt. Ott ültünk esténként Füst Milán szabad irodalmi előadásain az ELTE egyik előadótermében, közösen jártunk hol a Mátyás-templomba, hol az Árpád híd lábánál abba az óbudai kis templomba, ahol a kiváló katolikus költő, Mécs László prédikált. Végignéztük a Magyar Nemzeti Múzeum, Hadtörténeti Múzeum, Budai Vármúzeum, Magyar Nemzeti Galéria és a Szépművészeti Múzeum kiállításait, nem sorolom... Habzsoltuk a kultúrát, amely életető elemként végleg belekerült a vérkeringésembe, és csak akkor szűnik meg, ha kihűlő ereimben megáll zuhogni.

Oklevéllel hazakerülve, küzdelmes hétköznapok vártak rám. Huszonnégy éves koromban megnősültem, és drága feleségemmel két gyermeket neveltünk föl elképesztő körülmények között. Kezdő fizetésből, magánereőből lakást vásárolni nem tudtunk, osztálymegebélyegzéssel állami kiutalást nem kaptunk. Egyik nagybátyám fogadott be bennünket, aki átengedte tizenkét négyzetméteres, rosszul fűthető nyári konyháját, amelynek közepén egy hatalmas családi asztal képezte új világunkat. Egyik végén a feleségem főzött vagy mosott, közepén egy kis táskagépen írni kezdtem első szociográfiai és néprajzi kötetemet, a belső végén pedig előbb a lányom, utóbb a fiam mózeskosárban forgolódot vagy gógicsélt. Hat év után végre kaptunk egy kis állami bérlakást. Negyvenéves voltam, amikor 1979 tavaszán hamarabb megjelent az első, mindjárt elismert könyvem, *A tanya*, mint ahogy főiskolai diplomát szereztem.

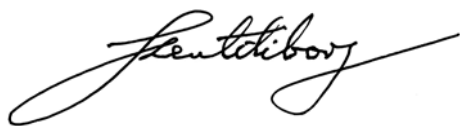
Fő kutatási területem – dédszüleim parasztöröksége révén – a vásárhegyi tanyavilág volt, benne a gazdák több évszázados életmódja. Ettől kezdve váltakozva jelentek meg szürrealista, egzisztencialista elbeszélésköteteim, memoár esszékönyveim, valamint szociográfiai és néprajzi könyveim. 2008 augusztusában már a tizenötödiknél tartok. Közben száz körüli többször is bemutatott tévériport- és dokumentumfilmet készítettünk, megjelent vagy kétszáz publikációm, és *Tanya-Atlantisz* címmel elbeszéléseimből színpadra írt irodalmi alkotásomat sokszor előadták. A kitüntetések sem maradtak el, amelyeket az irodalom, a néprajz, valamint az egészségügy területén állami és szakmai díjak formájában kaptam. A Karib-tengertől Szibériáig, a Jeges-tengertől Fekete-Afrikaig sok népet megismertem és megszerettem. Életem központja a Család, amelyet számomra Isten és Ember a legnehezebb időkben is megóvott. Munkaéletrajzom további részletei a www.szenti.com honlapomon olvashatók.

Ars poeticám már korán kialakult, amelyet így fogalmaztam meg:

A zenét csontomban hallottam, a színeket agyamban láttam, a táncomat eltáncoltam. Volt borom, megittam; a szeretőm megszerettem, a folyón túlra ölet fogam közé harapva már nem kell vinnem.

Javakat nem harácsoltam, de termékeny utódokat hagytam, akik nemzedékek múltán milliókban földolnának. Ha gúnyámra földet húztok, a folyóba mezítelenül lábalok: a sorsom egyedül vállalom.

Amit magammal viszek, ne a levetett ruháim között keressétek! Az iszapos túlpartra magányosan érek. Magam után lábam nyomát hagyom, hogy aki utánam jön, száraz útra lépjen.

Meszlényi János

szobrászművész (Németbóly, 1939. november 12.)

Sorsfordító. Apám iparos, gyapjúfonó és -szövő mesterséget űzött. Anyai nagyapám kalapos és szűcsmester volt, félig földműves. A háború utáni államosítások miatt mindenünket elvették. Házunkból kiraktak – éjfélkor jött az ÁVO –, pár bútort vihettünk magunkkal. Nehéz élet következett. Három húgommal – a kisebbik még csecsemő –, beteg nagyanyámmal és szüleimmel egy volt műhelyben húztuk meg magunkat. Apám csak az otthontól távol kaphatott munkát. Súlyos cukorbetegsége miatt ez halálos ítélet volt, mivel gyakran lett rosszul, és olyankor kómába esett. A község új vezetői tudták ezt, anyám hiába könyörgött, hogy a közelben dolgozhasson apám. A tragédia nem következett be, mert apám egyszer sem lett rosszul.

Az iskola jó volt. Sok Pécsről kieb-rudalt egyetemi tanár is tanított, akiknek a hatalom szintén nem kedvezett. Sokat rajzoltam, festettem, a környezetemhez képest kiemelkedően. Nem sok esélyem volt a továbbtanulásra „osztályidegenként”. Egy tanárom küldte el a jelentkezési lapot az akkor még az országban egyetlen Képző-és Iparművészeti Gimnáziumba. 1954 áprilisában, húsvét nagyszombatján volt a felvételi. Ez életem fontos napja volt. A felvételi helyszíne Kaposvár. A Mecsek kanyargós szerpentinjein egy 100-as Csepelen ültem, nagybátyám mögött, hátamon a rajztábla. Iszonyú szélviharban, hófúvásban törtük előre magunkat. Ma is emlékszem, hogy a hatalmas szellőkések megállították a motort. A felvételi vizsga ideje nyolctól délután egy óráig tartott. Hiába indultunk hajnali három órakor, éppen delet harangoztak, amikor odaértünk. A felvételiztető tanár elfogadta a magyarázatot a késésért, leültem és rajzoltam egy hasábot, rajta egy bádogvödörrel. A felvételi sikerült.

1954 ősze nagy változást hozott az életemben, Budapestre kerültem. A Szervita téren – akkoriban lett Martinelli tér –, egy félig lebombázott

épületben volt a kollégium. Bár iszonyú honvágy gyötört, az elem tárló világ lenyűgöző volt. Láthattam a pályán játszó Puskást és a többieket, Kovácsot, Iharost futni. A múzeumban Munkácsyt, akit annyira csodáltam és csodálok ma is. Kiállításokra, hangversenyekre, színházba jártunk. A hétvégék az atlétika és a labdarúgás bővületében teltek el. Kollégiumi társaim közül – akik többnyire falusi gyerekek voltak, s akikkel együtt éltük át e csodákat – sokan lettek jó művészek.

Mint annyi társamnak, nekem is életem meghatározó élménye volt 1956. Ott voltam az október 25-i Kossuth téri mézárlásnál, és több hasonló eseménynél. A leverését követő, az országra boruló dermedt bénultságot, félelmet még ma is érzem. A főiskolán már a tehetetlenség törvénye vitt. A létező szocreál nem sok jót ígért a jövőre nézve, de a Nyugatról beszivárgó modern művészet sem kecsegtett semmi jóval.

Gyermekkoromban egy filmhíradó egyszer talán ha négy másodpercig mutatta Leonardo *Ordító férfi* című rajzát, azóta úgy szeretnék rajzolni. Ez a rajz lett számomra az etalon. Másfajta megközelítést nem tudtam elképzelni. A szocialista esztétikai oktatás azt hirdette, hogy a művészet az életet tükrözi. Munkásverallok, traktorkerekek, nyájas traktoroslányok, hősiesre dermedt mozdulatok.

„Naptestű szüzek, pásztorok és nyájak” (Radnóti), ez a világ vonzott.

A mindennapi gondok fölé emelkedő anyaság megragadása. Ahogy Botticellit néztem, arra gondoltam, de könnyű volt neki. Megpillantja éppen a kagylóból kilépő Vénuszt, csak le kell skiccelnie. De hát ez képtelenség. Botticelli egyáltalán nem tükrözte a kor konkrét valóságát. Mérgezések és orgyilkosságok, pestis és lepra, ez volt a valóság. A művészet az, amire vágyunk, amit szeretnénk. A művészetben az álom is valóságos. Élhetek képzeletemben egy másik korban is. Akkor találtam meg magam. Lemezről domborítottam egy lányfejet. Egy elmélyült, tiszta és komoly arcot. Alázat is van benne, ahogy kissé lehajtja fejét. Kerestem valakit, és öntudatlanul így fogalmaztam meg: egy lány és egy várandós nő állnak egymással szemben; anya gyermekével több változatban, egy áldott állapotban lévő nő szobra; éneklő lányok; próféták. Keresztelő Szent János hegesztett vörösréz szobra; Szent Tamás kételkedése és Jézus halála a kereszten. Számomra ez az élet teljessége. Jézus az Olajfák hegyén és Radnóti a pannonhalmi téglagyárban pokrócba burkolózva, élete utolsó éjszakáján.

Gyermekkoromban voltak galambjaim. Csak megálltam az udvar közepén, és fütyülni kezdtem. Mindenholnan szállt felém a sok galamb, és körem gyűlt. Hatalmas boldogság volt.

Buza János

gazdaságtörténész (Fertőszentmiklós, 1939. november 17.)

Fáradtság nélkül nem érzem a csaknem betöltött – emberi lépték szerint bizony nyomasztó – hetven esztendő súlyát. A távoli múltba – amelyben „Századok ültenek el...” – visszatekintő történész előbb-utóbb rádöbben arra, hogy a letúnt időt a maga teljességében ugyanúgy nem képes vállalóra fogni, ahogyan képtelenség jelenünk minden mozzanatának a megragadása. Hosszabb távon sem futja többre mozaikoknál, a „hetven esztendő hetven sorban” pedig azok számát is szűkre szabja.

Fiúgyerekként a játékok után mohó kíváncsisággal néztem az igazi harci eszközöket, amelyek – utántudással írom – 1944 márciusában dübörögvé vonultak be Csepelre; csak akkor rémültem meg, amikor láttam, hogy édesanyám s az egyik szomszédasszony a könnyeit törölgeti. Közeli rokonunk nem veszett oda a „vérzivatarban”, édesapám üzemi baleset miatt mentesült a katonai szolgálattól; hadba szólított nagybátyám pedig Strassbourgbán átvészelte a fogságot. Anyagi veszteségünk azonban súlyos volt, mert a családi ház bombázás utáni állapota okot adott a keserűségre.

Abára menekítettek a harci cselekmények elől. Nagypám műhelyében töltöttem a napok nagy részét. Cipész- és csizmadiamesterként kereste kenyerét. Munka közben számos beszélgetőtársa akadt, a falu jegyzője ugyancsak rendszeresen betért hozzá. Időnként vitatkoztak is a világ sorsáról, ki-ki újság- és rádióhírekkel érvelt, vagy védte igazát.

Egy este Kohn bácsi, a közeli szatócsüzlet halk szavú, mindig segítőkész tulajdonosa jött át búcsút venni. Nagypámmal szorított kezét; inkább sejtették, mint tudták, hogy soha többé nem látják egymást. Másnap fegyveresek kísérték a kocsisort, az élők torokszorítóan néma temetési menetét. Némát azért is, mert akkor nem szóltak a harangok.

Kétszer jártam üvegezetlen ablakú iskolába: 1946-ban hónapokig, 1956-ban pedig hetekig, mert a végsőig ellenálló „vörös Csepelen” a Jedlik Ányos Gimnázium környékét úgy megszórták aknákkal, hogy az épület egyik oldalán kitortek az ablakok.

Személyi összetételét tekintve kiváló iskola, „gyakorló gimnázium” volt a Jedlik, tanárainak többsége a kiemelkedően művelt pedagógusok, jobb sorsra érdemes, tudós oktatók közül került ki. Igényességüknek is köszönhetően sokan nyertünk egyetemi felvételt, noha 1958-ban alaposan megrostálták a jelentkezőket.

Az ELTE Bölcsészettudományi Karán hamar búcsút mondtam az irodalmi ábrándoknak, egyre inkább a történelem, majd a gazdaságtörténet felé fordultam. Hahn István lenyűgöző tárgyi tudása, szakterülete iránti lelkesedése, Sinkovics István tudománytisztelő alázata; törekvése, hogy a Trianon előtti

Magyarország – az idő tájt csaknem teljesen elkendőzött – történeti földrajzát is megismerjük, Szabad György nagy műgonddal felépített, veretes, nyelvezetében is a korszakot idéző előadásai, forráskritikára ösztönző szemináriumai – amelyekre a fogadóképességnél mindig többen jelentkeztünk – meghatározóvá váltak számomra.

Másfél év kitérőt követően kerültem 1964-ben az akkori Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Gazdaságtörténeti Tanszékére akadémiai állományú alkalmazottként. A tervgazdasági keretek között a török kori Magyarország ár-és bértörténeti kutatásaiba kellett bekapcsolódnom. Az anyaggyűjtés kemény évei következtek, délelőtt többnyire a Magyar Országos Levéltár filmtárába, délután pedig könyvtárba – a „Széchényibe” – jártam, az esték felét sokáig az intenzív nyelvtanfolyamok vitték el.

Az első „külföldi” tanulmányút Eperjesre és Kassára vezetett. Bécs már nagy ugrásnak, Párizs egy vágyálom beteljesülésének számított, szakmai szempontból azonban a Nürnbergi Egyetem s az ottani könyvtárak kötetei nyújtották a legtöbbet, Humboldt-ösztöndíjjal Nürnbergben időzhettem a leghosszabb ideig.

Terjedelmesebb tanulmányaim a Történelmi és az Agrártörténeti Szemlében jelentek meg kezdetben, a későbbiekben azután a Századok és a Numizmatikai Közöny hasábjain találtak helyet írásaim. Falun és munkában töltött nyaraimnak köszönhetően jól ismertem a – sokakat városba kergető szövetkezetesítés előtti – paraszti világot; kedvel műveltem tehát az agrártörténetet, de egy idő után a pénztörténet vonzása vált erőteljesebbé.

Mint minden tanszékre helyezett kutató, én is kaptam oktatási feladatokat, vizsgáztattam, felvételiztettem, szemináriumokat, majd előadásokat is tartottam. Évekig tanítottam egyetemünk miskolci kihelyezett tagozatán, s amikor 1987-ben – már a Miskolci Egyetem nappali tagozatán is – megindult a közgazdászképzés, a gazdaságtörténet megbízott előadójaként foglalkoztattak.

Meglepő, bennem erős kételyeket ébresztő megkeresés után csatlakoztam 1993-ban ahhoz a „kis csapathoz”, amelyik Sátoraljaújhelyt érintve átjárt Királyhelmecekre – hivatalos nevén Královský Chlmec-re –, ahol magyarul tartottuk az órákat a túlnyomó többségben magyar nemzetiségű hallgatónak. A budapesti tanévnyitóra meghívott helmeci diákokat olyan dörgő taps fogadta, hogy beleremegett az egész aula, a határ másik oldalán persze dühödött sajtótámadások láttak napvilágot. Évtizedes tapasztalatainkból bőségesen merítettek akkor, amikor Révkomáromban, a Selye János Egyetemen megindult a magyar tannyelvű közgazdász képzés. Helmecen és környékén ma is vannak barátaim, nem rajtuk és nem rajtunk – alapítókon – múlt és múlik az, hogy kihelyezett tagozati keretben sem folytatódik az ottani magyar tannyelvű felsőoktatás.

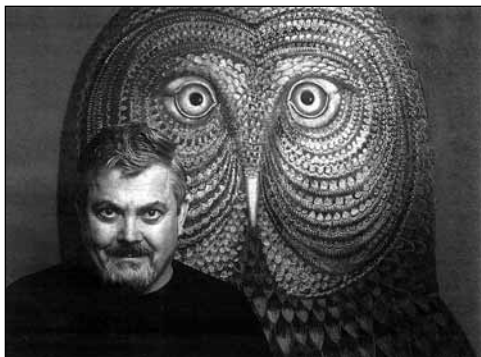
Közismert, hogy a tudományos eredményekről nemcsak a szakfolyóiratokban lehet beszámolni, a három-hat évenként megrendezett nemzetközi konferenciák időről időre teret biztosítanak a kutatóknak. Néhány európai fő- és nagyváros konferenciatermei számomra is megnyitáltak, lelkesen készültem ezekre az előadásokra, s örömmel forgattam a kongresszusok évekkel később megjelent köteteit. A pálya végéhez közeledve már többet jelent számomra az, hogy Eszéken és Kassán, illetve Kolozsvárott, Nagyváradon és Pozsonyban is tarthattam egy-egy előadást.

Derűs búcsúval nem szolgálhatok. Hosszú ideig abban bíztam, hogy az utánunk következők felkészültebbek és szorgalmasabbak lesznek. Nem így történt, előrelépést csak a nyelvismeretek gyarapodása és a számítógépek kezelésében látok, a kezdő hallgatók tárgyi tudása drámaian csökkent a közelmúltban. Különösen fájdalmas számomra az, hogy a gazdaságtörténet óraszámát zsugorították, illetve helyenként e tárgyat kiszorították az oktatásból.

Galambos Tamás

festőművész (Budapest, 1939. november 18.)

Budapesten születtem, de gyermekkoromat Egerben töltöttem. A német bevonulás után, 1944-ben a vörös veszedelem elől Nyugatra menekültünk édesanyámmal és nővéremmel. Drezda mellett, egy kisvárosi lágerből „élvezhettük” az amerikai repülők tűzijátékát, amint lerombolták a gyönyörű várost. Hazafelé marhavagonon utazva szúnyogcsípéstől vérmérgezést kaptam, de szerencsére már otthon megoperáltak. A kórházba kötözésre Édesanyám kézikocsival húzott a járdán, amit én nagyon élveztem. Harmadik alkalommal egy bőrkabátos, kalapos, karszalagos férfi ráordított, hogy a járda nem erre való! Ezután az ölében és a hátán vitt a több kilo-

méterre levő kórházba. Ez az ember már 1944-ben is így öltözött. Közismert volt fűzős csizmájáról és fekete bőrkabátjáról, csak akkor nem azt a karszalagot viselte.

A háború valami felfoghatatlan rossz álmom volt, és nem volt idő a gyors változások miatt egy kisgyerek számára, hogy sokat fantáziáljon. Ez volt az első alkalom, hogy úgy éreztem, valami nincs rendben a világon, és valakitől félni kell!

Az Egri Líceumban eltöltött első három év a mai napig feledhetetlen számomra. A gyönyörű épület, ahol negyvenöten voltunk egy tanteremben első és második elemisták, a csodálatos színészi és pedagógiai képességgel megáldott tanító bácsi, aki néha a nádpalcájával, ünnepélyes kifejezéssel az arcán egyet suhintott az órát zavaró delikvens fenekére. A csodálatos rajzórák, ahol csapongó gyerekfantáziával szabadon mesélhettünk.

Sajnos, körzetesítés miatt a harmadik év után más iskolába kellett járnom. Az igazgató, ha bejött az osztályba, odasétált a padomhoz és a fületem megragadva azt mormolta:

„Büdös kapitalista ivadék!” (A bűnöm nagyapám, Kallmann János, az Első Magyar Lakatos- és Lemezárugyár igazgatója volt Egerben, aki nagy szeretetnek és megbecsülésnek örvendett a munkásai és a város vezető polgárai között.) Az osztálytársak csak vigyorogtak, de nem mertek csúfolni, mert akkor már birkózóedzésekre jártam, és bajnok szerettem volna lenni. Akkor a sport volt az egyetlen lehetőség a külföldi utazáshoz és a politikamentes boldoguláshoz.

Negyedik elemiben új rajztanárt kaptunk, Kéreg Istvánnét, Adrienné néni, aki rábeszélte, hogy a birkózóedzések mellett járjak az úttörőház rajzszakkörébe. Hamarosan én lettem a csodagyerek. Az én pasztellképeimet adták ajándékba az illusztris vendégeknek. Nyolcadik elemista voltam, amikor megnyertem a Képző- és Iparművészeti Gimnázium országos pályázatát. Nem sokkal ezután tanárnóm sírva újságolta, hogy származásom miatt kitiltottak az úttörőházból. Többé nem jöhetek rajzolni.

Ez borzasztó megalázó érzés volt, és kilátástalanná tette a jövőmet, amit csak festéssel és rajzolással tudtam elképzelni. Nagy szerencsémre Hárs László, kitűnő ifjúsági író, elkötelezett kommunista, országosan ismert ember, meglátogatta az úttörőházat, és ott büszkén mutogatták a képeimet. Amikor velem is akart találkozni, és megtudta, hogy mi történt, felháborodott és minden segítséget megígért, hogy visszakerülhessek a rajzkörbe. Ennek köszönhető, hogy javasoltak a Képzőművészeti Gimnáziumba, ahová a sikeres felvételi után kerültem.

Csak otthon és baráti körben lehetett szabadon beszélni. Mindenki vigyázott, hogy idegenek előtt ne meséljen politikai vicceket vagy ne mondja

ki az őszinte véleményét bizonyos dolgokról, mert azért kemény büntetés, nemegyszer börtön járt. Éjjel titokban, lehalkítva a tiltott adók amerikai hangja, BBC hallgatásával próbáltunk tájékozódni, hogy valójában mi történik itthon és a nagyvilágban. (1956-ban az amerikai adó meggondolatlan uszítása és külföldi segítség ígérete sok forradalmár halálát okozta.) A forradalom kitörésekor másodikos gimnazista voltam. Akkor már hallottunk irodalomtanárunktól a Petőfi Körről. (Jóval később baráti kapcsolatba kerültem a börtönbüntetésből szabadult Lakatos István költő-műfordítóval, aki a Petőfi Kör elődjének alapítója volt.) Minden óra az előző napi forradalmi előkészületekről szólt.

23-án gyönyörű napsütéses idő volt, tanárunk vezetésével az egész osztály kivonult a Közgázhoz, majd át Budára a Bem-szoborhoz, utána a Parlament és a Rádió következett. Akkor még nem lóttak. Egész idő alatt szinte lebegtem az úttest fölött, olyan lelkesedést és elszántságot éreztem. Ha akkor fegyvert adnak a kezembe, minden áldozatra képes lettem volna.

Az elkövetkező napokat a barátoméknál töltöttem a Baross utcában, ahol szerencsésen átvészeltük a pincében, mialatt belövések érték a lakást. Kijártunk a városba, láttuk a sok szörnyűséget, akasztott ÁVH-sokat és lyukas zászlóval letakart forradalmárt. Sorba álltunk élelemért, és először rettegtünk, de később megszoktuk, hogy feltűnnek a tankok és szovjet páncélautók, és elkezdtek géppuskázni a védtelen tömeget.

Egy hét múlva sikerült hazavergődnöm Egerbe, ahol barátaimmal reggeltől estig terveket szőttünk diszidálásról, a szabad, boldog jövőről. Házunkban mindennapos vendégek voltak a városparancsnokok, a

géppisztolyos forradalmárok, akik az uszodából jöttek, mert országos hírű versenyzők és pólósok voltak. Ez főleg csinos nővérem miatt történt, aki szintén ifjúsági válogatott úszó volt. (Ezért is, a sport segítségével sikerült a gimnáziumba kerülnie.) De drága nagyanyámnak is nagy vonzereje volt, mert százával sütötte a fánkokat és más finomságokat.

A csodálatos álmodozást hamarosan felváltotta a keserű valóság, a kilátástalanság. Csonka családok és rettegő emberek vettek körül. Az osztályunkban gyászoltuk a mártírhalt Magyar Katit, akit mentőautóban, sebesültek mentése közben géppuskáztak halálra. A fiatalok gyorsan túltették magukat a szomorúságon és nehézségeken, csak a jóra és szépre akartunk emlékezni, arra a néhány napra, amiről úgy éreztük, hogy valódi szabadságban éltünk. A gimnáziumban a kitűnő tanárok igyekeztek felkészíteni bennünket műveltséggel és világlátással. Alázat a művészetben és a mesterség dicsérete volt Sebestyén Ferenc festőtanárom legfőbb tanítása.

A főiskolai felvétel, hála a jó felkészítésemnek, első nekifutásra sikerült. Itt Hincz Gyula volt a mesterem, akitől a kísérletezést, a friss rácsodálkozás képességét próbáltam ellesni. A főiskola után nem remélhettem, hogy művészetből valaha meg tudok élni. Szemléletem teljesen különbözött az akkori Magyarországon divatos és gyümölcsöző festészeti stílusoktól. Sikerült nyugati útlevelet szerezni, és hetven dollárral a zsebemben elutaztam festő évfolyamtársammal, Simon Balázssal, aki Móricz Zsigmond unokája volt. Majdnem egy évet töltötünk távol a hazától, mosogatással és később festésből eltartva magunkat.

Bejártuk Nyugat-Európa főbb városait Szicíliától a Lappföldre. Megnéztük a múzeumokat, galériákat, ahol végre nem csak színtelen reprodukciókon láthattuk a régi és kortárs műalkotásokat.

A tanulmányút megerősítette a hitemet, hogy mit és hogyan kellene festenem. A legfontosabb volt a személyes kifejezőmód, stílus megtalálása.

Hazatérésem után hamarosan megnősültem. Feleségem Szilágyi Ildikó ötvösművész. Az ötvöstárgyakra abban az időben volt kereslet, ennek köszönhető, hogy évekig megalkuvás nélkül festhettem anélkül, hogy képet eladtam volna.

Első kiállításom 1966-ban volt Budapesten a Mednyánszky Teremben. A szakmai sikerek mellett ennek köszönhető Pekáry István festőművész atyai barátsága, aki először ismeretlenül ajánlott jó nevű olasz galériáknak. Ez nyitotta meg előttem a határokat és saját devizával a gyakori utazás lehetőségét. Feleségemmel úgy éreztük, különösen amikor külföldről frissen hazaérkeztünk, hogy az „átkos Kádár-rendszer” nem is olyan rossz. Itthon gazdagnak éreztük magunkat, míg külföldön igencsak kellett spórolni.

Nem kellett a rendszernek gázsulálni-megalázkodni, anyagilag függetlenek voltunk. Különösen, hogy számomra elkezdődött egy sikeres külföldi kiállítás-sorozat. Szerencsére nem voltunk 1956 kárvallottjai, mint azok, akik még börtönbüntetésük után évtizedekig feketelistán voltak. A festményeim bátran kritizálhattam a rendszert, kiállították itthon és mindenhol a képeimet. Nem lettem mártír; igaz, ösztöndíjjal sem zavartak Nyugat-Berlinbe. Ez valószínűleg a stílusomnak köszönhető, ami a gyermekszáj nai-

vitását és őszinteségét ötvözi a festészet nyelvén színekkel és formákkal.

Az úgynevezett rendszerváltás után feltettem magamnak a kérdést, hogy mit fogok ezután festeni; elfogynak az iróniára, kritikára érdemes dolgok? Sajnos a témák maradtak, csak sokkal rafináltabbak és áttekinthetetlenek.

Nem véletlen, hogy legtöbbször fiatal koromról írtam. Az idő haladtával a régebben homályba vesző részletek is egyre élesebben és számomra egyre édesebben látszódnak. A jelen szinte megfoghatatlan számomra az ellentmondásaival. A multik, milliárdosok,

politikusok érdekharcában szenvedő alanynak érzem magam. Már nem lehet érzékelni, ahogyan régen a két világnézet ütközését, feketén-fehéren. (Ha nem is volt igaz, úgy gondoltuk.) A számos beépített informátor létezése is csak most lett valósággá, mert eddig csak szóbeszédből, irodalomból, filmből hallottunk róluk.

Néha régi ismerősökkel találkozva megkérdezik: „Festesz-e még?” Ez olyan, mintha az iránt érdeklődne valaki: „Szoktál-e még levegőt venni?”

GAZDÁMBOS

Beke Margit

levéltáros, történész (Nagyecséd, 1939. november 27.)

Az életrajzi adatok száraz tények, csak az a kérdés, hogy az egyénnek milyen viszonyulásai, gondolatai, érzelmei fűződnek hozzájuk.

Az embert születésekor bedobják egy világba, amelyben szüntelenül keresi helyét, feladatát, és igyekszik megfelelni egy felsőbb hatalom elvárásainak, akit Istennek nevezünk. Ezért kissé talán idegenül is érezheti magát itt e földi tereken, és ennek ellensúlyozására igyekszik otthonossá tenni azt a makrovilágot, amely körülveszi.

A szüntelen munkálkodás is bele van kódolva a normális emberbe, amelynek számtalan kifejezési formája van, amit alkotásnak is nevezhetünk. Munkánkban keressük a nehezen felismerhető, sokszor homályba vesző igazságot, de annál nagyobb az örömünk, ha megtaláltuk. És ezt a felfedezést örömmel osztjuk meg másokkal.

A tudományos kötetek, tanulmányok megjelenését nehéz és fáradságos kutatások előzik meg. És ezeknek során kissé bölcsesbé is válik az ember. Minden könyvemhez fűződik valami sajátosság. Kedvenc könyvem a *Prímási Levéltár nemesi és címeres emlékei*. Nem volt könnyű a publikálás sem, ezért ezeknek a feltételét is meg kellett teremteni, és így indítottam el a *Stirgonium Antiquum* című levéltári periodikát, kissé utalva Josephus Flavius Zsidó régiségeire, majd az esztergom-budapesti főegyházmegye egyháztörténeti bizottságának a *Miscellanea Ecclesiae Strigoniensis* című köteteit. Mint az Egyháztörténeti

Bizottság elnöke, ezt megtehettem. Ez utóbbinak a címe egy kissé utal a levéltárban használt Miscellanea elnevezésre, ami vegyes, elegyes aktákat jelölt. Ezekben mindig nagyon érdekes anyagok találhatóak. Az sem véletlen, hogy ez utóbbi kötet címlapján *II. Ulászló Graduale*jának virágdíszes motívuma látható.

A Prímási és Főkáptalani Levéltár, az esztergomi Bibliotheca és az Érseki Simor Könyvtár igazgatása során mindig megcsodáltam az egykor élt emberek magas képzettségét, műveltségét, ügyszeretetét és a szépség iránti érzékét. Sokszor eszembe jutnak Csehov sorai: Az emberben mindennek szépnek kell lennie, a testnek, a léleknek és a ruházatnak is.

Munkámban sokat jelentett, hogy történész–orosz, levéltári diplomám mellett teológiát is tanultam. Mindez az egyházi levéltárban való eligazodást segítette. Kutatásaim nagy része ugyanis egyháztörténelemre, szűkebb körben az esztergomi főegyházmegyére terjed ki. Örültem, hogy az általános köztudattal ellentétben bebizonyítottam, hogy a magyar püspökkari tanácskozások kezdete 1608-ban már kimutatható. Az különösen érdekes volt, amikor a bécsi Pázmány Péter által alapított Pázmáneum levéltárában kronologikus rendbe szedett anyagot kutattam, amelyből a magam számára rendszert tudtam felépíteni, és meg tudtam írni egy kollégium XIX–XX. századi történetét, amely akadémiai doktori disszertációm témáját adta.

A régi levéltári dokumentumokon, könyvtári darabokon mindig tetten érhető a *művesség*. Az *Ulászló Graduale*, a *Bakócz Graduale* az elmúlt korok üzenetét közvetíti a későbbi kor embereinek. Azt, hogy egy könyvet lehet szeretni – beleírni, iniciálékat és lapszéleket festeni bele, bőrkötéssel ellátni és féldrágakövekkel díszíteni. A XVII. században keletkezett Lippay–Fugger-féle könyvgyűjtemény minden egyes darabját báránybőrbe kötötték – ez az ember szeretetéről szól, hiszen az állat alá van vetve az embernek. Az emberi szemet gyönyörködtetik, különösen az aranyozott ex librisek varázsával. Levéltári példákkal is szeretném ezt alátámasztani. Egy Fabritius/Kovács János-térképen a XVIII. század elején, ahol „üstcsillagocskák”-kal jelölt meg határvonalakat, és mivel zavarta az üres tér, gyönyörű életképet rajzolt rá, emberekkel, házzal, folyóval és állatokkal. Ez az ember nem csupán mérnöki képességének volt teljes birtokában, hanem szerette is azt, amivel éppen foglalkozott. Tudom, hogy inkább csak a szakembereket érdekli, mégis idekíváncsoznak a pápai bullákkal kapcsolatos megjegyzéseim. A középkori érseki kinevező bullákat pergamenre írták, és függő ólompecséttel látták el, ahol a római pápa *Servus servorum Dei/Isten szolgáinak szolgálója* titulussal szerepel. És tetszik, hogy a középkortól kezdve egészen a mai napig a kinevező bullákat mindig pergamenre írják és függő pecséttel látják el. Ezek az állandóságot, a folytonosságot, a biztonságot sugallják. A nyírfakéregre írt levél (címezettje Serédi Jusztinián) a második világháború idejéből pedig mennyire a mulandóságot és egyúttal a hálát fejezi ki. Feladója, hazáját védve, alighanem a második világháború poklában halt hősi halált.

Az esztergomi egyházmegyében élt személyek a levéltár dokumentumai nyomán számomra életre keltek, személyes ismerőseimmé váltak. Különösen az érsekek, akiknek festményei a prímási palota folyosóján vezetik az embert a kutatóterembe, és akiknek keze nyomát, intézkedéseit őrzik a Prímási Levéltár anyagai. Az első érsek, akit személyesen is megismerhettem, Lékai László

bíboros volt. Neki különösen hálás vagyok, hiszen évszázadokon keresztül csak pap léphetett be a levéltár szentélyébe, az is mindig a ranglétra legalacsonyabb fokán volt. Amikor odakerültem, akkor „már nő is jó” mentalitás fogadott. Sokszor gondoltam rá, hogy Simor János primás a XIX. században megépítette a levéltári raktárat, amely ma is megállja a helyét, csupán arra nem gondolhatott, hogy egy nő is taposni fogja a levéltár emeleti helyiségeit magasabb sarkú cipővel, különben nem vékony lemezelt padlózatot csináltatott volna. Ezt ugyanis feltételezem lovagiasságáról. Paskai László bíboros úrnak pedig hálás vagyok, hogy bíborosi kreálásán jelen lehettem a vatikáni VI. Pál auditoriumában.

Hanyatló korban élünk, és ezt fájdalmasan tapasztalja meg az ember. A technika csodáit nem a társadalom és egyes emberek javára használja az emberiség, hanem ellenére.

Valakiknek nehéz elszámolásuk lesz. Túl nagy a zaj, a zűrzavar, a mesterségesen gerjesztett káosz – az ember önmaga lelkiállapotát vetíti ki a környezetére. És az ember tönkremegy. Jó lenne, ha otthonosan mozoghatnánk ebben a világban, ahol több időnk lenne egymásra, önmagunkra. Ahol a csönd az alkotásra ösztönözne.

Zeileleugit

Detrekői Ákos

mérnök (Budapest, 1939. november 27.)

Ha egyetlen szót kellene írni magamról, ez a szó a mérnök lenne.

Mérnökké válásomban kiváló mérnök édesapám példája s néhány nagyszerű tanár személyisége játszott meghatározó szerepet. Iskolai tanulmányaim négy helyszíne közül Hódmezővásárhelyen és Szolnokon töltöttem a leghosszabb időt. Hódmezővásárhelyen általános iskolai magyartanárnőm, Láng

dr. Láng Imrét kineveztek Szegedre a sebészet professzorává. Édesanyám megkérdezte őt: Mi kell ahhoz, hogy valaki professzor legyen? A válasz így hangzott: *Mindig egy kicsivel többet kell csinálni, mint ami feltétlenül szükséges.*

Középiskolába Szolnokon a Verseghy Ferenc Gimnáziumba jártam, ami már az én időmben is országos hírű iskola

Szidónia rendezett gondolkodásra és pontos fogalmazásra tanított. Ebben a városban hallottam egy mondatot, amely talán egész életemre hatással volt. Egyik osztálytársam édesapját,

volt. Egész életemet befolyásolta ottani kiváló matematikatanárom, Rédl László. Ő szoktatott rá, hogy rendszeresen részt vegyek matematikai versenyeken és a Középiskolai Matematikai

Lapok példamegoldásában. A gimnázium végén a mérnöki és a matematikusi pálya között ingadozva végül úgy döntöttem, hogy – édesapám szakmáját követve – földmérőmérnöki szakra jelentkezem.

A földmérőmérnök-képzés színhelye felvételemkor a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem volt. Első évem elvégzése után a szakot áthelyezték Budapestre az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemre. (Ma már történelem, de 1949–1967 között a Műegyetem két részre bontva működött, a két rész egyike volt az említett ÉKME.) Itt szereztem 1963-ban mérnöki oklevelet.

Az egyetemen több kiváló professzor és több kiváló későbbi professzor tanított. Szűkebb szakterületem professzorait: dr. Hazay Istvánt, dr. Homoródi Lajost és dr. Rédey Istvánt említem külön. Hallgatókoromban kezdtem a tudományos diákköri munkát. Első publikációm műszervizsgálati témában még hallgatókoromban jelent meg.

Szakmai tevékenységem kezdetben a műszervizsgálatokra irányult, majd a mérnökgeodézia és a térinformatika került érdeklődésem középpontjába. Később két nagyon gyorsan fejlődő szakterület, az informatika és az űrtechnika meghatározó módon befolyásolta munkámat. Mindig olyan konkrét problémák megoldása vonzott, ahol matematikai érdeklődésemet is kamatoztathattam. Példaként a budapesti dunai partfalak mozgásvizsgálatát vagy a mobiltelefonok hazai elterjedéséhez nélkülözhetetlen magyarországi digitális magassági modell előállítását említem. Könyvet írtam a kiegyenlítő számításokról.

Egyetemi pályafutásom a geodézia tanszéken kezdődött, a felsőgeodézia tanszéken folytatódott, s jelenleg a

fotogrammetria és térinformatika tanszékhez kötődik. Ennek a tanszéknek voltam vezetője 1978–2004 között.

Szakmai tevékenységemet és emberi magatartásomat egyaránt befolyásolták hosszabb külföldi útjaim. 1964–65-ben egy évet töltöttem „ipari gyakorlaton” egy drezdai vállalatnál. Egy barnaszénerőmű építésén gyakorló geodétaként dolgoztam. Külön szerencse volt, hogy vegyészmérnök feleségem ekkor egy drezdai kutatóintézetben kapott munkát. A külföldi munkavállalás nemcsak nyelvtudásomra, hanem egész világszemléletre hatással volt. Megtanultam, hogy az itthonitól különböző életvitel, kultúra és szakmai szemlélet is létezik. Másik hosszú utamra 1974–75-ben került sor. Ekkor a Humboldt Alapítvány ösztöndíjasaként a Bonni Egyetem felsőgeodézia tanszékén a mérési eredmények matematikai feldolgozásának módszereit kutattam.

Az egyetemi oktatói létehez hozzátartozik a különböző tudományos fokozatok megszerzése. Az ezekhez szükséges disszertációkat mindig gyakorlati munkáim tapasztalataiból kiindulva írtam. 1967-ben lettem egyetemi doktor, 1972-ben a tudományok kandidátusa, 1978-ban a tudományok doktora. 1980-ban neveztek ki egyetemi tanárrá. (Több mint fél évtizeden keresztül én voltam a Műegyetem legfiatalabb tanára.) A Magyar Tudományos Akadémia 1990-ben levelező, 1995-ben rendes tagjává választott.

Az 1970-es évek közepe óta dolgozom hazai és nemzetközi szakmai szervezetekben. A Műegyetemen belül is különböző vezetői megbízásokat láttam el. 1986–1990 között az Építőmérnöki Kar dékánja voltam.

1997-ben lettem a Budapesti Műszaki Egyetem rektora. (Érdekes véletlen, hogy volt tanáromat, dr. Biró

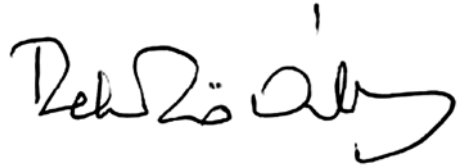
Pétert követtem a rektori székben.) 2001-ben az Egyetemi Tanács újraválasztott. Elődeim megkezdett munkáját folytatva sikerült elérnem, hogy 1998-ban a Műegyetemen megalakult a Társadalom- és Gazdaságtudományi Kar és a Természettudományi Kar. A szakmai profil bővülése következtében az egyetem neve Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemre változott. Rektori időszakom alatt az egyetemi képzés több új területtel bővült. Ipari partnerünk, a Matáv közreműködésével helyet kapott az egyetemen a Médiaoktató és Kutató Központ. Örülök, hogy rektori megbízatásom alatt több nem mérnök végzettségű kiváló professzor is a Műegyetemet választotta munkahelyül. Utolsó rektori évem alatt a Magyar Rektori Konferencia elnöke voltam.

Rektori megbízatásom lejártá után 2004-ben a köztársasági elnök úr kinevezett a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács elnökévé. Ebben

a megbízatásban jól hasznosíthatom és bővíthetem is szakmai tapasztalataimat. Ezenkívül több más megbízást is kaptam. Büszke vagyok arra, hogy Soros György felkért a Közép-Európai Egyetem (CEU) Board of Trustees tagjává.

Azt, hogy egész életemben sokat dolgozhattam, nagymértékben feleségem segítségének és toleranciájának köszönhetem. 1964 óta vagyok nős, feleségem, Kugler Györgyi vegyész-mérnök-közgazdász. Két gyermekem már nem a mérnöki hivatást választotta, lányom jogász, fiam közgazdász lett. Két unokám hat- és hároméves.

Szeretek olvasni, színházba és koncertre járni. Közel negyven év óta rendszeresen úszom. Angolul, németül és oroszul beszélek.

Kerényi József

építészmérnök, egyetemi tanár (Kispest, 1939. november 27.)

Vízió az ezredforduló modern városépítési utópiáiról:

Három kábult, részeg ember négykézláb mászik a talpfákon a vasúti sínek között. Az első hátraszól: „Milyen ostoba volt az építész, hogy ilyen távol rakta egymástól a lépcsőfokokat.” A másik a sínekbe kapaszkodva: „Az hagyján, de milyen alacsonyra tervezte a lépcsőkorlátot.” A harmadik megnyugtatta őket: „Ne siránkozzatok, jön már a lift, hallom a hangját.”

Nos, a globalizációs folyamat valóban nem lift, amely mennyekbe röpti a városlakó embert. Élő városaink azonban még láthatóan, tapinthatóan jelenítik meg az építő ember történelmét, kultúráját. Ahogyan az embert fölépítő sejtrendszer az ember élete folyamán többször kicserélődik, és

mégsem beszélhetünk új emberről, mert az új sejtek őrzik a régiek tudását, emlékezetét, városaink szüntelen változása, átépülése is akkor egészséges, organikus folyamat, ha közben megőrizzük a történelem folyamán kialakult karakterét, emlékezetét. Csak így védekezhetünk a globalizáció pusztítása ellen.

Kecskeméten, ebben az alföldi homoksvatagból kinőtt, a Nyugat és Kelet ütközőpontjában a történelem során sokat szenvedett és pusztított, de mindig újrászülető városban tanultam meg még a hatvanas években – jó évtizeddel megelőzve a nagyvilág hetvenes évekbeli rehabilitációs gyakorlatát –: *úgy kell építenünk, hogy se bánatot, se nosztalgiát ne ébresszünk az emberekben a múlt iránt. Ne bontsunk feleslegesen! A városra jellemző, de rosszul használt – ezért pusztuló – épületeinknek, környezetünknek keressünk új, korszerű tartalmat. Viszont az újat a hely kultúrájának ismeretében korszerűen építsük meg!*

Ezt a módszert és modellt nevezem *organikus, akupunktúrás városépítésetnek*. Ezen az úton indultam el a hatvanas években, és ezt az utat járom ma is.

Ezt a nemzetközi vonatkozásban is újszerű munkásságomat ismerte el az UIA (Építészek Nemzetközi Szövetsége), amikor 1984-ben Párizsban nekem ítélte a Sir Robert Matthaw-diplomát, Lucio Costa és Norman Foster társaságában.

A rehabilitáció, a megújítás részeként terveztem a helyre jellemző új épületeket (Cegléd, templom). Ezt a munkásságomat honorálta az AIA (Amerikai Építészek Intézete) díja, melyet Tadao Andóval együtt nyertem el.

Itthon Ybl-díjjal és Kossuth-díjjal ismerték el alkotói, illetve tanári munkásságomat.

A Műegyetemen 1988 óta tanítok, az Építőművészeti Doktori Iskola megalapítója és vezetője vagyok.

Sokat – elhúzódó alkotói időt és folyamatot – köszönhetek ellenségeimnek, ma már meg is becsülöm őket.